Ruumiline planeerimine asustuse suunamisel

Kvaliteetse elukeskkonna ja tasakaalustatud arengu ruumilised eeldused riigist kogukonnani

Andres Levald
Majandus- ja Kommunikatsiooniministeeriumi nõunik

Ruumiline planeerimine

Ruumilise planeerimise mõte:
Luua eeldused kvaliteetse elukeskkonna ja tasakaalustatud arengu kujunemiseks

Asustuse suunamine on selle praktiline rakendamine

Üks eesmärk – eri ruumitasandid – läbiv kokkulepe

Kokkuleppe sisu:

- Ruumiline areng eesti rahvuse, keele ja kultuuri säilimise tagamiseks
- Rahvusliku rikkuse säästlik kasutamine
- Kvaliteetne elukeskkond
- Tasakaal vajaduste ja väärtuste vahel
- Sõbralik ja turvaline kogukondlik ruum

Üleriigiline planeering Eesti 2050

- veebiraamat

Üks eesmärk, erinevad elluviimise tasandid

- **Ühine siht on kvaliteetne elukeskkond kui terviklahendus**
- Tasandite kooskõla on selle eeltingimus
- **ÜRP**: põhimõtted; **MP**: piirkondlik raam; **ÜP**: kohalik lahendus
- **Kogukond**: kasutus ja tagasiside
- **Eesmärk**: vältida juhuslikkust, määramatust ja ruumilist killustumist

Ühise ruumi kokkulepe

Kvaliteetne elukeskkond = inimene + töö + eluase + teenused + avalik ruum + turvalisus + tervisliikuvus + elurikkus + kultuur + kogukond

Üks eesmärk, erinevad elluviimise tasandid

Strateegiline suund ↓

Riik (ÜRP): ruumilise arengu pikk suund ja põhimõtted

Maakond, piirkond, regioon (MP): tasakaaluraamistik ja KOV-ülene loogika

Kohalik omavalitsus (ÜP): kohaliku elukeskkonna lahendus

Kogukond (DP, PT, ehitusprojekt): ruumi kasutus, väärtused, identiteet, tingimused, osalemine ja tagasiside

Kohalik kogemus ↑

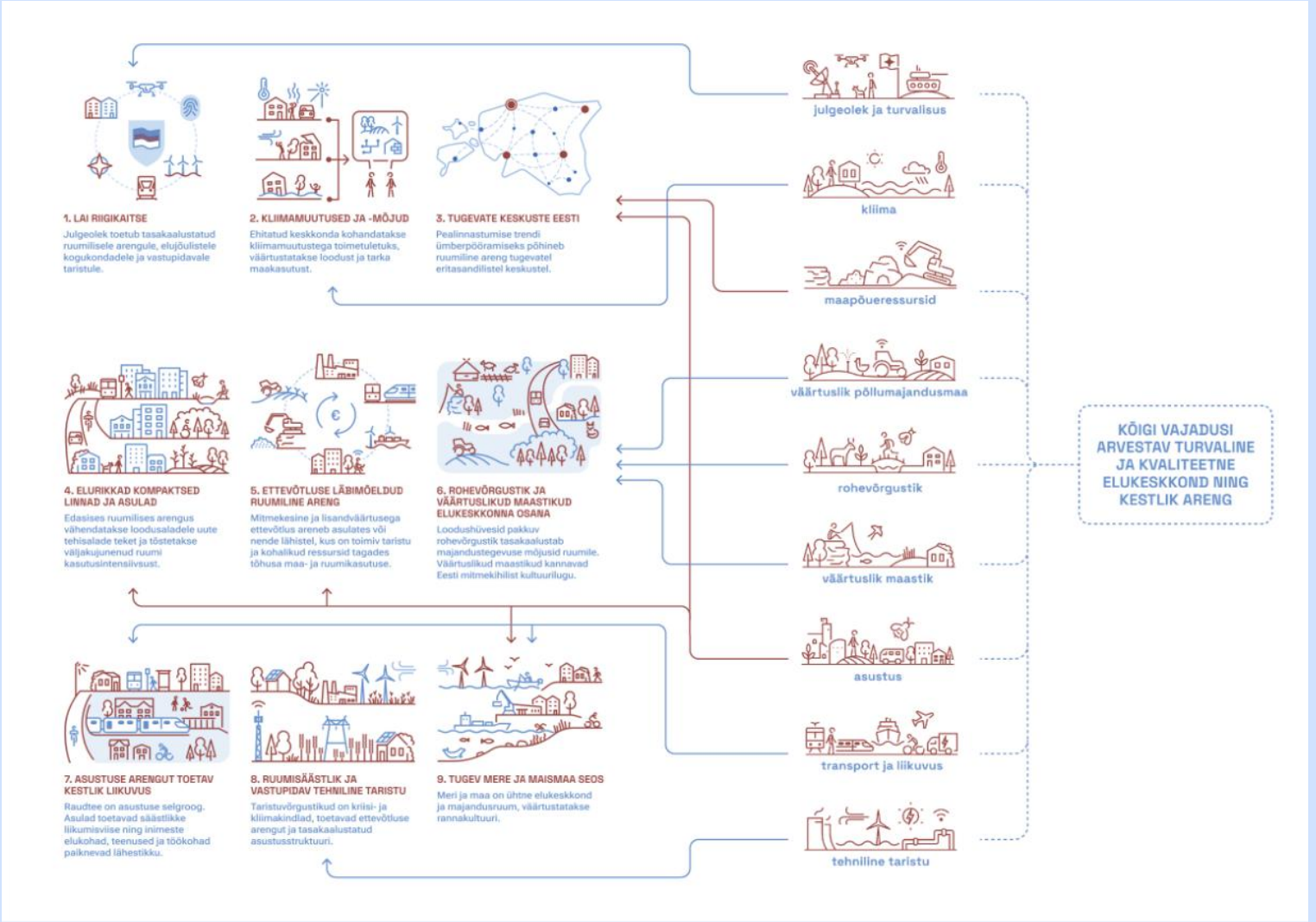

Üleriigiline planeering: ruumiline suund ja strateegiline juhtimine

- ÜRP → arengukavad → eelarve → investeeringud → elukeskkonna muutused
- Elluviimiskava välja töötamisel
- Otsuste joondamine ÜRP seatavate ruumipoliitika põhialuste ja ruumilise arengu eesmärkide järgi
- Asukohapõhisus läbi riigi tasandi planeeringute
- ÜRP loob üle-eestilised planeerimispõhimõtted
- Seos strateegiliste dokumentidega vähendab valdkondlikku killustatust
- Ruumilised seosed aitavad teha targemaid investeeringuvalikuid;
- Eesmärk: tasakaalustatud, kvaliteetne elukeskkond

Keskus

• töökohad • eluase • teenused • haridus • ettevõtlus • liikuvus • avalik ruum • kuuluvus • rohevõrgustik

- **Keskus** on töökohtade, eluasemete ja teenuste koondumise ruum
- **Asustuse arengujõud** = mitmekesised töökohad + haridus + ühendused
- **Keskuse roll võimaldab sundliikumist vähendada**
- **Keskuste mitmekesisus toetab tagamaa elujõudu**

Keskus on elukeskkonna sõlmpunkt

Keskused

ÜRP 2050 – MP 2030+

PEALINN

- Rahvusvahelise mõõtmega kõrgetasemeline teadus- ja arendustegevus, kultuuritegevus ettevõtlus
- Mitmekesised töökohad ja kõrgharidusmaastik
- Peamised riigi valitsemisfunktsioonid
- Rahvusvahelised toimevõrgustikud kiirete laeva-, lennu- ja raudteeühenduste abil

REGIONAALNE LINN

- Kandev roll pealinnastumise tasakaalustamisel
- Kõrgemal tasemel elu-, töö- ja ettevõtluskeskkond
- Teadusülikoolid, kolledžid, rakenduskõrgkoolid
- Kõrgema taseme teenustega meditsiiniasutused
- Suured teatrid ja kontserdimajad
- Riigi tasandi valitsussektori teenused
- Rahvusvahelised või regionaalsed transpordisõlmed

PIIRKONDLIK LINN

- Mitmekesised töökohad ja põhiteenused
- Suuremates maakonna-keskustes kõrgema tasandi teenused (rakendus-kõrgkoolid, teatrid, kontserdimajad)
- Head taktipõhised ühendused suuremate linnadega
- Ettevõtlus- ja/või innovatsiooni-keskused kohapealse arenguvõimekuse toetamiseks
- Meditsiiniasutused

VÄIKEKESKUSED

- Inimmõõtmeline elukeskkond
- Kodulähedased põhiteenused
- Head transpordiühendused lähimasse suuremasse linna (erinevaid liikumisviise kombineerides, sh jääb olulist rolli täitma ka auto)
- Arendus-innovatsiooni koostöövõrgustikes osalemine

MAAPIIRKOND

- Väärtuslikud maastikud, traditsiooniline elukeskkond ja asustusmustri hoidmine
- Oluline roll toidujulgeolekus ja riigikaitses, põllu-, metsa- ja puhkemajanduses ning muus ettevõtluses
- Mitmekesised ja kombineeritud liikumisviisid (sh nõudepõhine transport), kus põhiteenused ja töökohad on mugava ühis-transpordi ja/või autosõidu kaugusel
- Oluline on digi- side- ja rohepöörde toetamine elujõulise põllu-majandus- ja toidusektori heaks.

Keskused

ÜRP 2050 – MP 2030+

PEALINN
- Rahvusvahelise mõõtmega kõrgetasemeline teadus- ja arendustegevus, kultuuritegevus ettevõtlus
- Mitmekesised töökohad ja kõrgharidusmaastik
- Peamised riigi valitsemisfunktsioonid
- Rahvusvahelised toimevõrgustikud kiirete laeva-, lennu- ja raudteeühenduste abil

REGIONAALNE LINN
- Kandev roll pealinnastumise tasakaalustamisel
- Kõrgemal tasemel elu-, töö- ja ettevõtluskeskkond
- Teadusülikoolid, kolledžid, rakenduskõrgkoolid
- Kõrgema taseme teenustega meditsiiniasutused
- Suured teatrid ja kontserdimajad
- Riigi tasandi valitsussektori teenused
- Rahvusvahelised või regionaalsed transpordisõlmed

PIIRKONDLIK LINN
- Mitmekesised töökohad ja põhiteenused
- Suuremates maakonna-keskustes kõrgema tasandi teenused (rakendus-kõrgkoolid, teatrid, kontserdimajad)
- Head taktipõhised ühendused suuremate linnadega
- Ettevõtlus- ja/või innovatsiooni-keskused kohapealse arenguvõimekuse toetamiseks
- Meditsiiniasutused

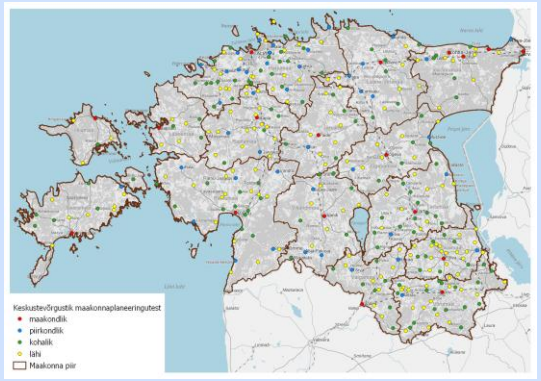

VÄIKEKESKUSED
- Inimmõõtmeline elukeskkond
- Kodulähedased põhiteenused
- Head transpordiühendused lähimasse suuremasse linna (erinevaid liikumisviise kombineerides, sh jääb olulist rolli täitma ka auto)
- Arendus-innovatsiooni koostöövõrgustikes osalemine

MAAPIIRKOND
- Väärtuslikud maastikud, traditsiooniline elukeskkond ja asustusmustri hoidmine
- Oluline roll toidujulgeolekus ja riigikaitses, põllu-, metsa- ja puhkemajanduses ning muus ettevõtluses
- Mitmekesised ja kombineeritud liikumisviisid (sh nõudepõhine transport), kus põhiteenused ja töökohad on mugava ühis-transpordi ja/või autosõidu kaugusel
- Oluline on digi- side- ja rohepöörde toetamine elujõulise põllu-majandus- ja toidusektori heaks.

LÄHIKESKUS

Kodulähedased teenused sõltuvalt kogukonna- ja ettevõtlusinitsiatiivist
Aitab parandada teenuste kättesaadavust suurematest keskustest eemal paiknevates piirkondades

MAAKONNAKESKUS

(Riigi)gümnaasium
Kutsekool
Maakonna-raamatukogu
Võistlusstaadion
Tervisespordi-keskus
Regionaalhaigla
Töötukassa osakond
Haigekassa kliendi-teenindusbüroo
Teised regionaalsed teenindusbürood*
Politseijaskond
Pangakontor

maakonna olulisim töökohtade ja teenuste koondumise koht ja ühtlasi maakondliku tähtsusega toimepiirkonna keskus

PIIRKONDLIK KESKUS

Gümnaasium**
Kultuurikeskus
Ujula
Hambaraviteenus
Esmatasandi tervishoiukeskus (perearst)
Apteek
Kiirabijaam (brigaadi asukoht)
Riiklik päästekomando
Politsei-või konstaablijaoskond
Töötukassa büroo
Ehituskaupade kauplus

piirkonnas oluline töökohtade ja teenuste koondumise koht, mis võib olla piirkondliku tähtsusega tugitoimepiirkonna keskus

KOHALIK KESKUS

Põhikool
Lasteaed
Sularahaautomaat või postipank
Spordisaal
Postkontor
Päevakeskus
Rahvamaja
Raamatukogu
Noortekeskus
Sotsiaaltöötaja vastuvõtukoht
Tankla

soovitavalt teenused, mille kasutamine rahuldab elanike igapäevaelu põhivajadused

* EMTA, PPA, Maanteeameti liiklusregistrer, SKA klienditeenindus, Haigekassa, Keskkonnaamet, PRIA ja Põllumajandus-ameti keskus.
** Kvaliteetse gümnaasiumihariduse kättesaadavuse tagamine on riigi prioriteet, mida viiakse ellu gümnaasiumivõrgu arendamisega valdavalt maakondlikes keskustes lähtudes haridusstrateegiast ja selle programmidest. Piirkondlikes keskustes gümnaasiumihariduse arendamine toimub vastavalt riiklikele vajadustele.

RIIK
KOHALIK OMAVALITSUS

Allikas: Uuring era- ja avalike teenuste ruumilise paiknemise ja kättesaadavuse tagamisest ja teenuste käsitlemisest maakonnaplaneeringutes

Toimepiirkond on päriselu ruum

Inimeste elu- ja töökohad ületavad halduspiire

Toimepiirkond seob keskuse ja tagamaa tervikuks

Eesmärk: Ligipääs töökohtadele ja teenustele sõltumata elukohast

Planeerimine peab arvestama pendelrände ja teenusekasutusega

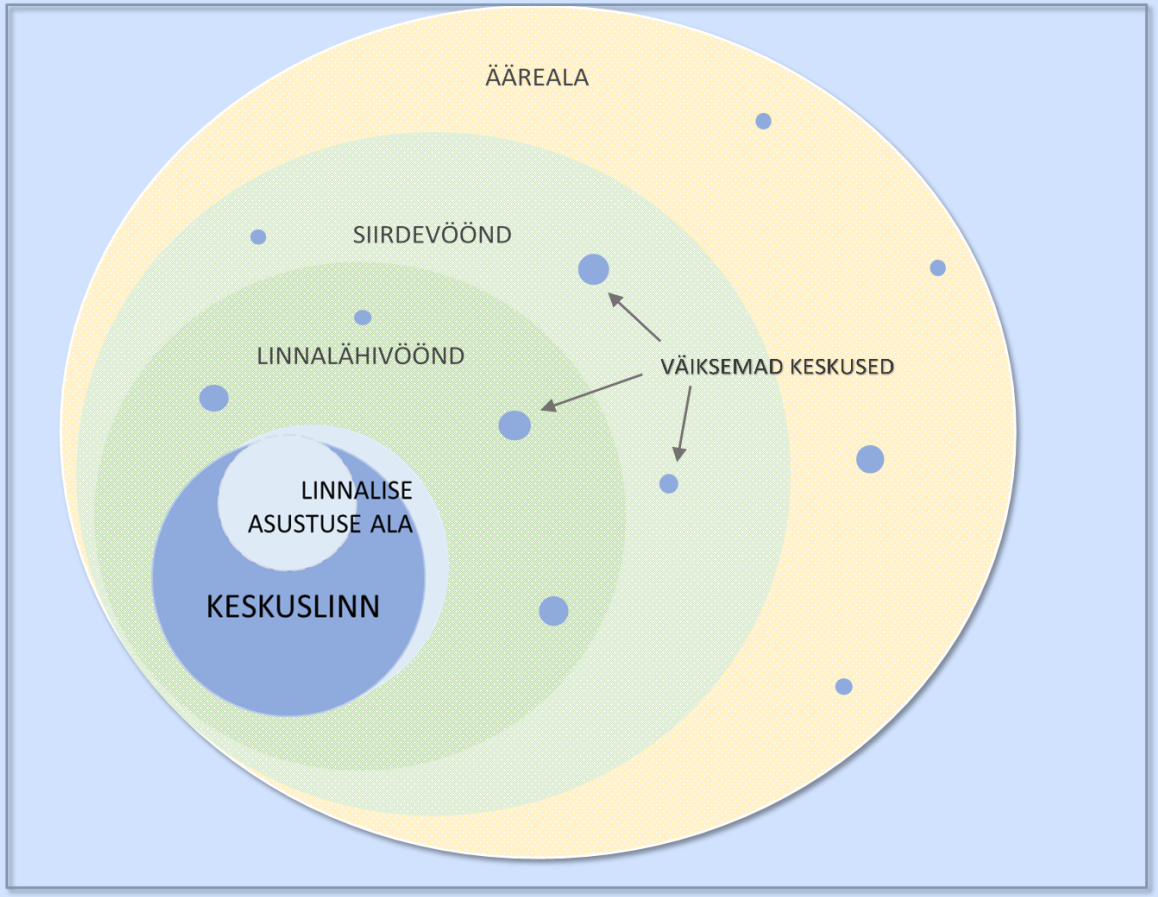

Maakonnaplaneering on piirkondliku ruumi tasakaaluraamistik

Kehtivad maakonnaplaneeringud

MP materjalid: vt PLANK – vt e-ehitus

Maakonnaplaneering loob kohaliku omavalitsuse ülese ruumiseoste loogika

Määratleb asustuse planeerimise põhimõtted

Annab üldplaneeringutele tervikpildi

Vajab elluviimiseks sidet valdkondlike investeeringutega

Elluviimine eeldab piirkonna vajadusi esindava ja kaitsva omaniku hoolsust

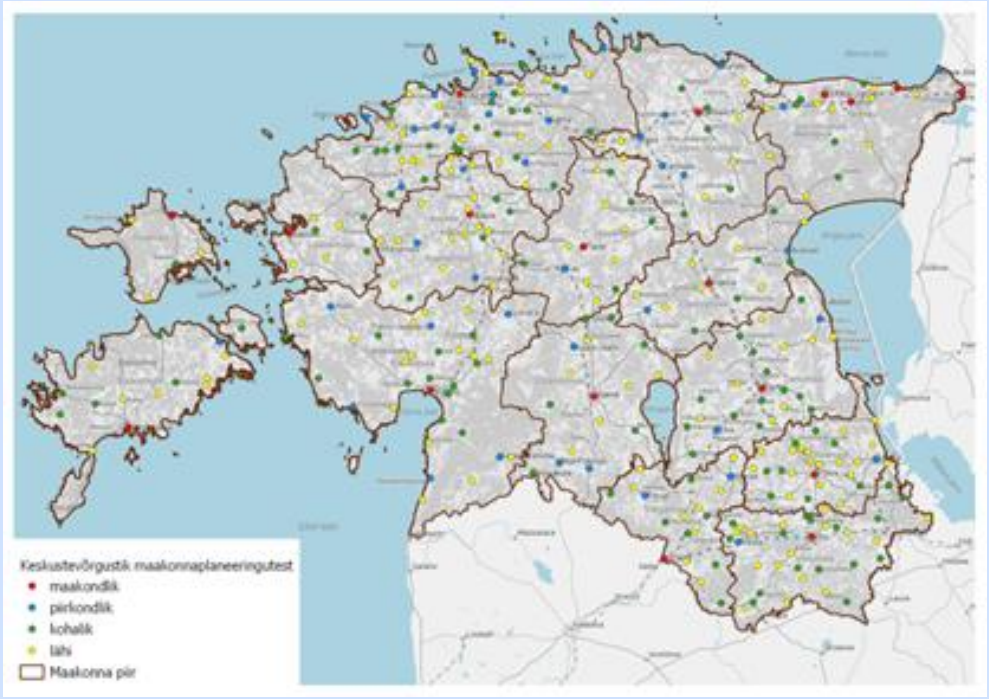

Uuring „Asustuse arengu suunamise ülesande lahendamise võimalused maakonnaplaneeringus“ (EKA 2014)

Maakonnaplaneeringute ülevaatus 2025

Maakonnaplaneering on piirkondliku ruumi tasakaaluraamistik

Kehtivad maakonnaplaneeringud

MP materjalid: vt PLANK – vt e-ehitus

Maakonnaplaneering loob kohaliku omavalitsuse ülese ruumiseoste loogika

Määratleb asustuse planeerimise põhimõtted

Annab üldplaneeringutele tervikpildi

Vajab elluviimiseks sidet valdkondlike investeeringutega

Elluviimine eeldab piirkonna vajadusi esindava ja kaitsva omaniku hoolsust

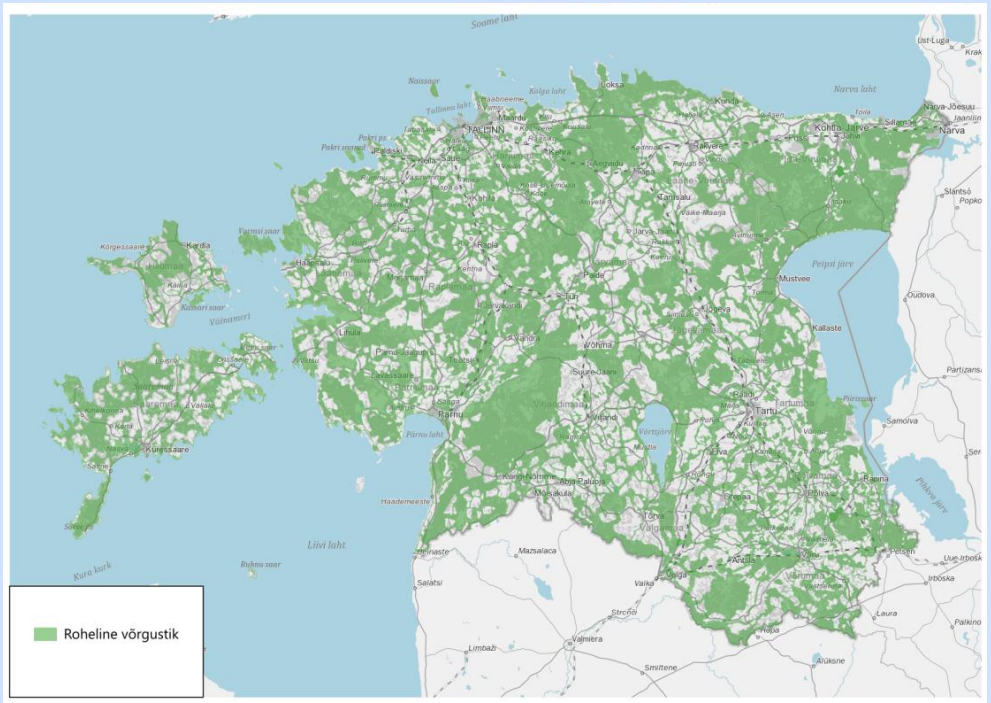

Maakonnaplaneeringute ülevaatus 2025

Uuring „Asustuse arengu suunamise ülesande lahendamise võimalused maakonnaplaneeringus“ (EKA 2014)

Üldplaneering on kohaliku ruumi arengulepe

Kujundab ruumilise arengu visiooni

Täpsustab asustuse arengut suunavad tingimused

Määrab, kus paiknevad töö, eluase ja teenused

Kujundab ligipääsetava avaliku ruumi ja rohelise taristu

Seab kasutustingimused

Üldplaneeringu kvaliteedi määrab lahenduse tasakaalustatus, sidusus ja teostatavus

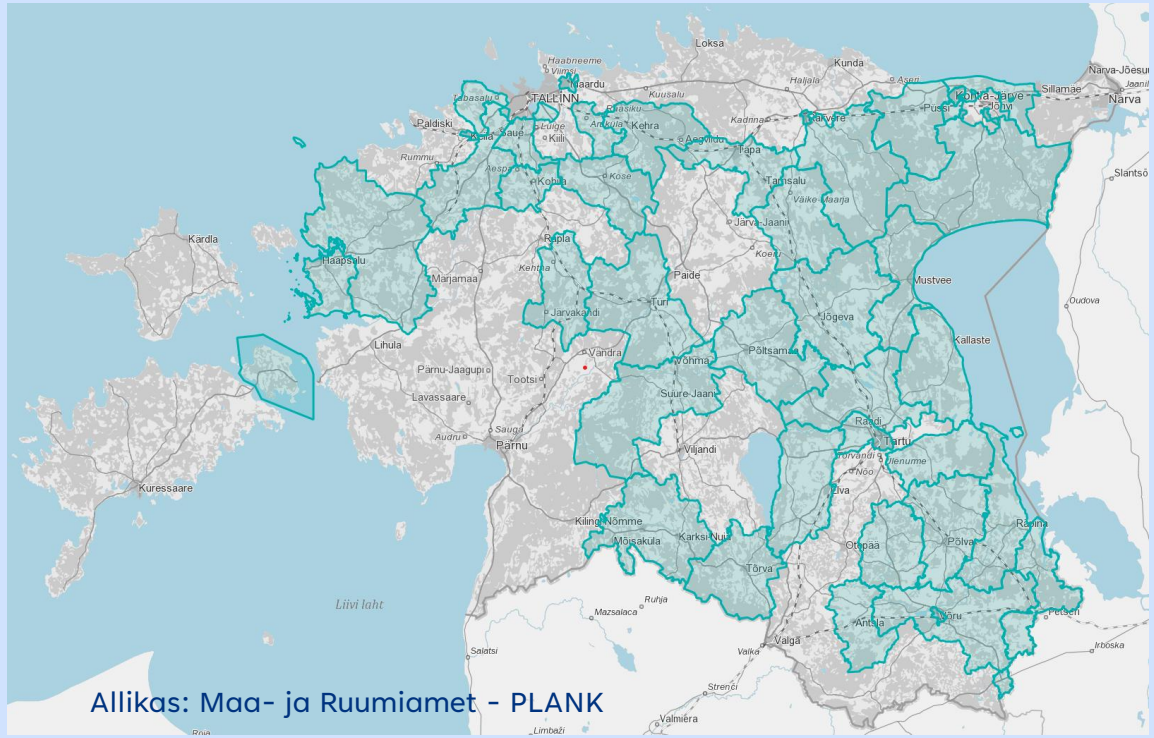

Nõuandeid üldplaneeringute koostamiseks koos lisadega, sh lisa 3 Planeerimistingimuste seadmine maalises asustuses
Nõuanded üldplaneeringute ülevaatamiseks 2025

Elukeskkonna ruumilised eeldused

Elukeskkonna kvaliteet on elanike jätkusuutliku püsimise eeltingimus

Eluasemete paiknemine määrab liikumise ja teenuste kasutuse

Kasvupiirkond: asustuse kompaktsus, taristu eluasemete kättesaadavus

Muutuv piirkond: kvaliteet, taaskasutus, maahõive

- Maakonnaplaneeringus määratud keskused ja lisaks üldplaneeringuga määratud olulised kohalikud keskused on valla asustuse arengu prioriteedid.
- Maakonnaplaneeringuga määratud linnalise asustusega alade täpsustamise tunnusteks on mitmekesine maakasutus, linnaliselt ühtsed teede- ja tehnovõrgud ning arvukate teenuste ja töökohtade olemasolu.
- Keskused, linnalise asustusega alad ja tiheasustusalad on omavahel seoses, kuid erineva tähenduse, sisu ja eesmärgiga ning võivad, kuid ei pruugi omavahel kattuda.

Jätkusuutlik ruumi kohandamine

- **Kohandamine** = ruumi ajakohastamine muutuvate vajaduste ja tingimustega, et edendada **kohanemisvõimelise ja toimekindla ruumi** kujunemist
- Üldplaneeringu koostamisega seab kohalik omavalitsus visiooni, arengu suunad ja vajalikud tegevused selleks, et kujundada ruumilisest ebavõrdsusest sidus ja mitmekesine elukeskkond
- **Jätkusuutlik üldplaneering ei tugine kasvuillusioonile**
- **Strateegiline eesmärk ei ole jätkusuutlik kahanemine vaid elukeskkonna ruumiline kohandamine** elanike arvule ning vajadustele vastavaks
- Nutikas kahanemisega kohanemine Eestis (OECD 2022)
- Üleriigiline uuring elamute kasutusest väljalangevusest ja tühjenemise mustritest
- Eesti väikeasulate elujõu uuring (2019)

Majandus on elukeskkonna funktsioon

Töökohad ja ettevõtlus vajavad ligipääsetavat ruumi

Töö + eluase + teenused + ühendused = arenguvõime

Ettevõtluse ruumiline loogika vähendab sundliikumist

Keskuste roll: mitmekesine tööturg ja innovatsioon

Piirkonna elujõu määrab töökoht + eluase + teenused + ühendused + elukeskkond

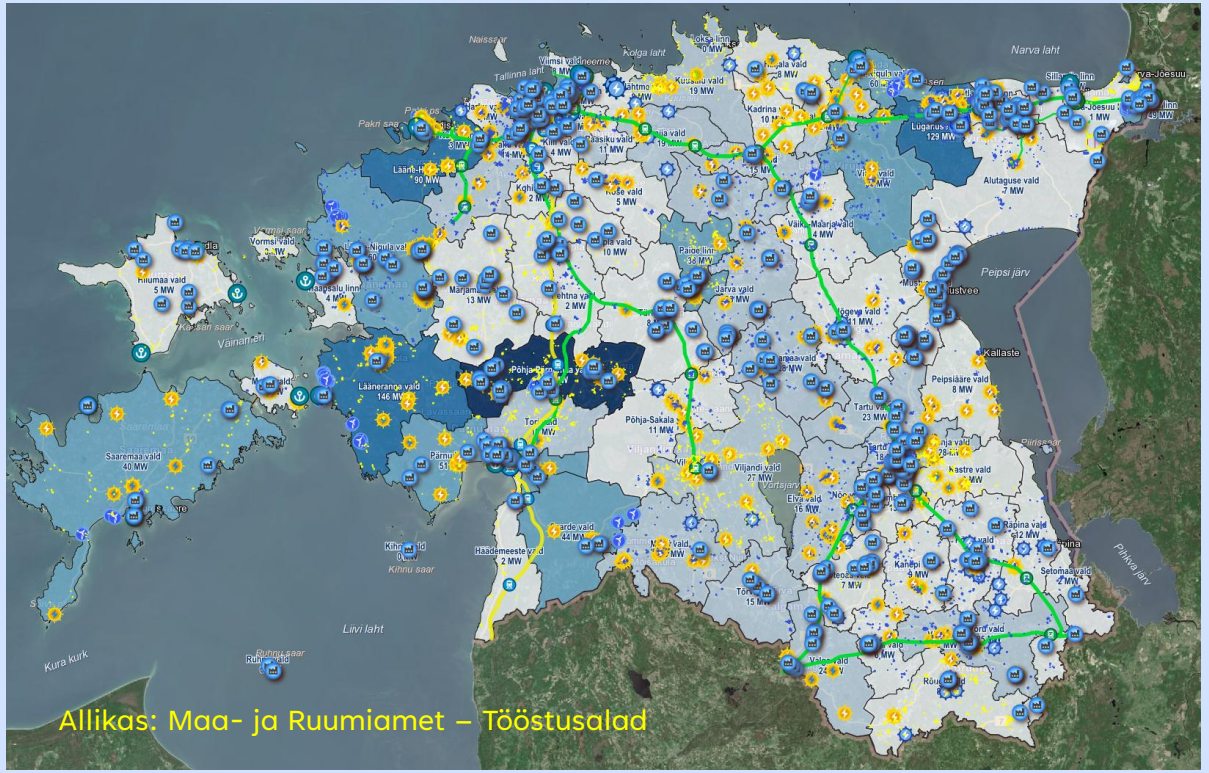

Rohevõrgustik ja väärtuslikud maastikud

Rohevõrgustik tasakaalustab majandustegevust, toetab elurikkust ja inimese elukeskkonda

Rohevõrgustik inimesele = puhkus, tervis ja kliimakindlus

MP määrab ja ÜP tagab RV sidususe ja kättesaadavuse ning kasutustingimused

RV planeerimise juhendid: ELME 2018 ja üp analüüs 2023

Väärtuslikud maastikud kannavad kohatunnet ja kultuurilugu

asustus → inimene → elukeskkond → elurikkus → väärtuslik maastik → puhkeala → kogukonnamets → roheala → park → tänav → koduümbrus

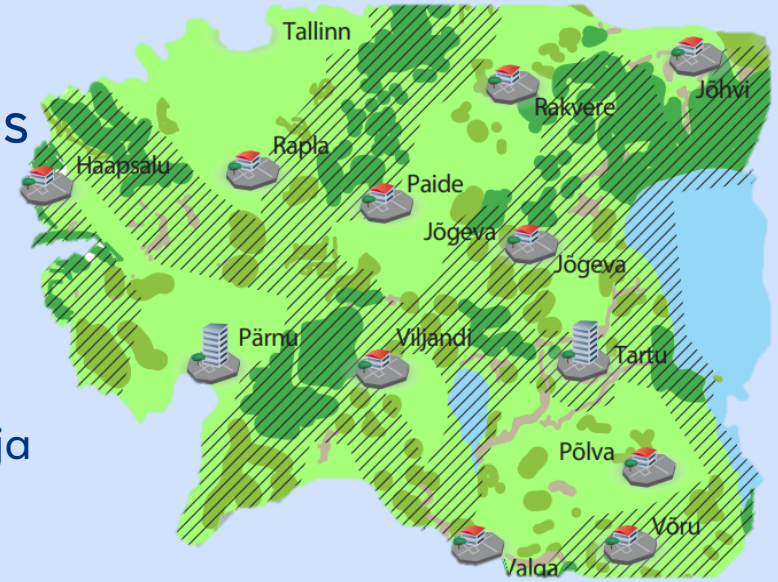

MP 2010 Eesti 2030+

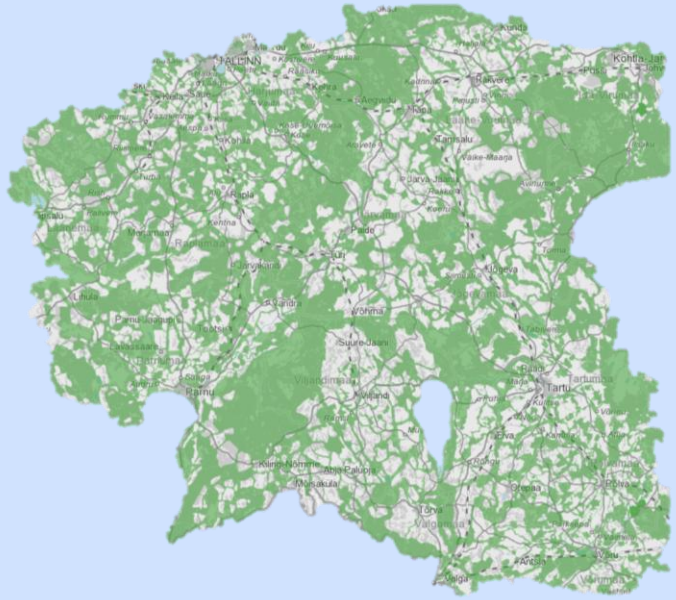

MP 2030+ Eesti 2050

Rohevõrgustik ja väärtuslikud maastikud

Rohevõrgustik tasakaalustab majandustegevust, toetab elurikkust ja inimese elukeskkonda

Rohevõrgustik inimesele = puhkus, tervis ja kliimakindlus

MP määrab ja ÜP tagab RV sidususe ja kättesaadavuse ning kasutustingimused

RV planeerimise juhendid: ELME 2018 ja üp analüüs 2023

Väärtuslikud maastikud kannavad kohatunnet ja kultuurilugu

asustus → inimene → elukeskkond → elurikkus → väärtuslik maastik → puhkeala → kogukonnamets → roheala → park → tänav → koduümbrus

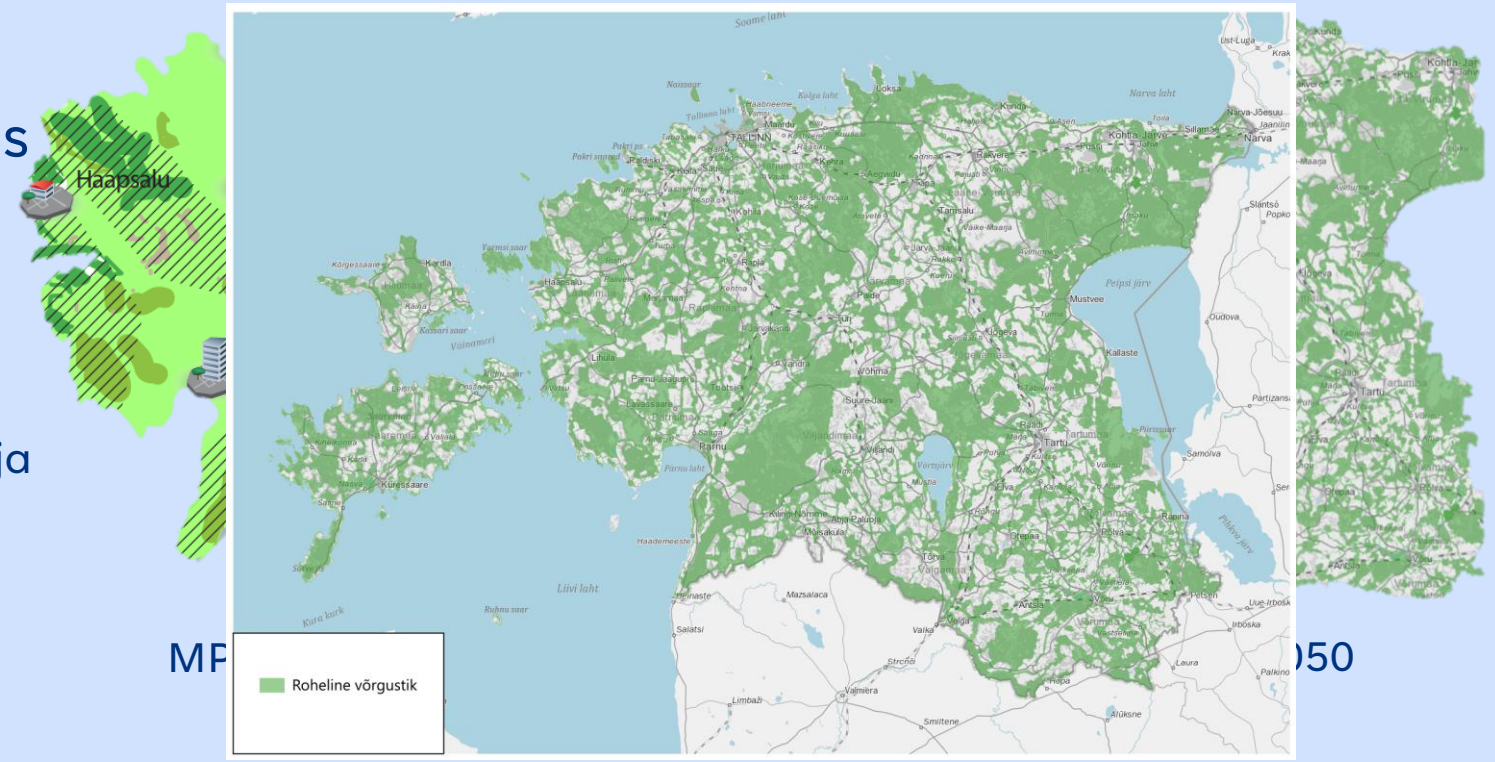

MP 050

Asustuse kompaktne areng

Hea elukeskkond = kestlik ja kvaliteetne ruum

- Kompaktne asustus
- Siniroheline taristu ja terve liikuvus
- Kogukondlik avalik ruum

Eesmärk pole tihedam hoonestus, vaid tasakaalustatum ruumikooslus

Keskuste arendamine ja hea ligipääsuga asukohtade eelistamine lühendab vahemaid, vähendab sundliikumise vajadust**: 15 min linn**

Linnasüdamed on elavad ja mitmekesised, sotsiaalne sidusus ja kogukond tugevneb

Hõlmatud on vähem uut maad ja ruumi – lähtuda maahõive hierarhiast

Kompaktsus säilitab elurikkuse ja ligipääsu loodusele: 3-30-300 linnas

Kogukond ja avalik ruum

Avalik ruum on kogukonnaruumi süda

- **Üldplaneering kujundab ja hoiab kogukonnale olulisi kohti koos kogukonnaga**
  - Kool, raamatukogu, väljak, kogukonnamaja, teenuspunkt, pood
  - Park, terviserada, kogukonnamets
- **Kogukond annab ruumile sisu, kasutuse ja tähenduse**
- **Kohtumispaigad on sotsiaalne taristu**
- **Avalik kogukonnaruum toetab sidusust, turvalisust ja kriisivalmidust**
- „Riigibuss“ pole kohalik lahendus

Täpsustamine või sisuline muutmine?

Kas muudatus tugevdab või nõrgestab hea elukeskkonna eeldusi?

3-astmeline hindamisskaala

1. Täpsustamine
2. Piiripealne juhtum
3. Sisuline muutmine

Kestliku ja kvaliteetse ruumi planeerimise tööriistakast

Tööriistakasti esitlus ruumiloome koolitusel ja slaidid

Kontrollküsimused

- Kas piirkondlik loogika säilib ja kohandub kohaliku ruumi kvaliteediks?
- Kas seosed töökoht–eluase–teenused on tagatud?
- Kas rohevõrgustik on sidus ja toimiv?
- Kas teiste võrgustike toimivus tugevneb või nõrgeneb?
- Kas mõju on hinnatud kogu toimepiirkonnale?

Tänan!

Andres Levald
andres.levald@mkm.ee

Arutelu:
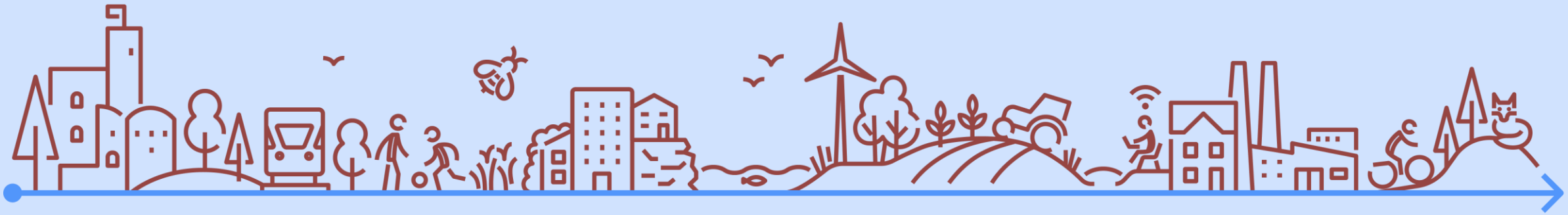
Asustuse suunamise peamised väljakutsed ja võimalikud lahendused